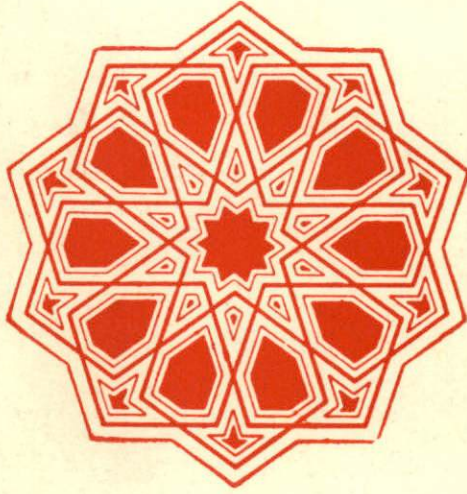

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1960

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1961

Sükrü Polat Bağcı

Yıl: 1960

Cilt: VIII

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1960

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA

1961

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u> <u>No.</u>
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN : <i>Türkiyede Batılama Hareketi</i>	1
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN : <i>L'Occidentalisme En Turquie</i>	9
Prof. Dr. Kâmiran BİRAND : <i>Din Kavramının İncelenmesi Hakkında</i>	15
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY : <i>Hız. Muhammedin Soyu, Çocukluğu ve Gençliği</i>	19
Doç. Dr. Cavit SUNAR : <i>Bergson'da Zekâ Ve Sezgi (Intuition)</i>	39
Doç. Dr. Mehmet TAPLAMA- CIOĞLU : <i>Din Sosyolojisinin Yeri Ve Tartışma Konusu</i> <i>Olan Mes'eleleri</i>	45
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN : <i>Din Fenomenolojisi</i>	51
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN : <i>Tabib Ramazân'ın Yeni Bir Eseri</i>	55
Şükrü AKKAYA : <i>Din Buhranı Ve "İslâm Fikir Dünyası" Adlı</i> <i>Bir Eser</i>	61
Nafiz DANIŞMAN : <i>İslâmî Mücadelenin İç Şekli</i>	71
Osman KESKİOĞLU : <i>Kur'an Tercümesi Hakkında İki Fakihin Yaz-</i> <i>dıkları</i>	89
Neda ARMANER : <i>Din Eğitim Ve Öğretimi Üzerinde Didaktik</i> <i>Araştırmalar</i>	95
Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU : <i>İslâm'da Tasavvuf</i>	99
Dr. Hikmet TANYU : <i>Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Tarihçesi</i>	109
Dr. Bahriye ÜÇOK : <i>Delhi Müslüman - Türk Sultanlığının Kuru-</i> <i>luşu Ve Sultan Raziye'nin Saltanatı</i>	125
Farid JABRE : <i>Plotin'in Vecd'i Ve Gazzalî'nin Fenâ'sı.</i> <i>Çeviren : İbrahim Agâh Çubukçu</i>	135
Taha HÜSEYİN : <i>Kuran'ı Kerimde Üçüncü Şahıs Zamirinin İşa-</i> <i>ret Zamiri olarak Kullanılışı.</i> <i>Çeviren : Mehmed Hatiboğlu</i>	149
Dr. Talât KOÇYİĞİT : <i>Ebu'l-Hasan El-Eş'arî Ve Bir Risalesi</i>	165
<i>Kitap Tenkitleri :</i>	
Osman KESKİOĞLU : <i>Gelibolulu Mustafa Âli, Mevâ'idü'n-Nefais</i> <i>fi Kavâ'idü'l-Mecalis</i>	175
Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU : <i>Dr. Farid Jabre, La Nation De La Ma'rifa</i> <i>Chez Ghazali</i>	177
Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU : <i>Arapça Metinlerin Transkripsiyonu Üzerine</i> ...	179

HZ. MUHAMMEDİN SOYU, ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ

NEŞET ÇAĞATAY

Hız. Muhammed, Arap Yarımadasının Hicaz bölgesinin Mekke şehrinde dünyaya gelmiştir. Mensup olduğu aile, Mekkede oturan Kureyş kabilesinin Haşim Oğulları koluna mensuptur. O'nun soy kütüğünü ve Haşim Oğulları'nın (Beni Haşim) Mekke halkını teşkil eden büyük Kureyş kabilesi içindeki yerini tesbit için, Mekke bölgesinin ilk sakinleri ve Mekkenin bir şehir haline gelişini hakkındaki rivayetleri özetlememiz gerekir.

Bütün eski arap yazarları, Arap yarımadası halkını iki yarı menş'e den gösterirler:

1) Güney Arabistan halkı yani Yemenliler: bunlar, Nuh peygamberin torunlarından Kahtan'a nisbetle Kahtaniler adıyla anılırlar. Nuh'un oğlu Sam'ın torunlarından Kahtan, yanındaki halkla buraya gelip yerleşmiş ve bu bölge halkı onun neslinden çoğalmıştır. İslâm'dan önce kuzey arabistana göç edip yerleşmiş ve orada müstakil emirlikler kurmuş olan Hireliler, Kindeliler ve Gassaniler, Hicazda Medineye yerleşen Evs ve Hazreç kabileleri de Kahtanilerdendirler¹.

2) Hicaz halkı: Bunlar, Hicaz bölgesinin yerli halkı olan Cürhümlülerle Hız. İbrahim'in oğlu Hız. İsmailin zürriyetinin karışmasından meydana gelmişlerdir ve bu itibarla bunlara, Hız. İsmailin torunlarından Adnan'a nisbetle Adnaniler denir.

Hız. Muhammedin soyu bu Adnanilerden geldiği için, Kahtaniler yani güney arapları kolunu bir tarafa bırakıp, bu Adnanilerden bahsedeceğiz.

Kureyş kabilesinden Kusay'ın Mekke bölgesi başkanlığını ele geçirmesi :

Bugünkü Mekke şehrinin bulunduğu bölgede çok eski zamanlarda, Amalika, Âd ve Semud kavimlerinin kalıntısı olan Cürhümlüler oturuyordu. Bunların büyük bir kısmının, burada uzun müddet oturduktan sonra bir âfet sebebiyle mahv olduğu, daha sonraki şairler ve yazarlar tarafından ifade ediliyor ve Lihyanilerin, bu Cürhümlüler soyundan geldikleri söyleniyor.

Cürhümlüler burada oturmakta iken, Hız. İbrahim, cariyesi Hacer'i ve ondan doğma oğlu İsmaili buraya getirdi. O'nun buraya gelişini muhtelif takvimlerle mukayese eden Ebü'l-Fida, hicretten 2793 yıl önce gösteriyor ki² bu, daha sonraki hesaplara göre ileri sürülen tarihten 200-250 yıl kadar farklıdır. Tevrat, Hız. İbrahimi, Babil kralı Hamurabi ile çağdaş gösteriyor³. Tevrat metnini ve Babil yazıtlarını karşılaştıran H. Philby, Hız. İbrahimi, Babil kralı Damkı-İlişu olarak gösteriyor; zira Babilcede Damkı-İlişu, Tanrının sevgilisi yani arapçadaki halilullah ile aynı mânâda imiş⁴. Bir kiral olan Damkı-İlişu da Hamurabiden 10-15 yıl sonra hüküm sürmüş bir kimsedir⁵, yani yaşama zamanları birbirini tutuyor ama, biz, sadece bir ünvan benzeşiminden böyle bir hükme varmanın doğru olmadığını kanaatındayız.

¹ Bak. İbn-i Hişam; Sire, I, 8 vd.; Tarih al-Ya'kubî, I, 157.; İbn-i Kuteybe; al-Maarif, s. 13. Ömer Rıza Kehhale; Mu'cemu Kabail al-Arab, muhtelif maddeler.

² Bak. Ebü'l-Fida; al-Muhtasar fi Tarih al-Beşer, I, 104.

³ Bak. Tevrat, Tekvin, XIV, bab I. Tevratla Hamurabi, Sinar (Sinear) kralı Amrafel şeklinde geçiyor. Taberi, islami kaynaklarda Nemrud olarak zikredilen bu zatı Dahhak olarak kaydetmektedir. Bak. Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, I, 337.

⁴ Bak. Muhammed Mebruk Nafi'; Tarih al-Arab Asr ma kabl al-İslâm, ss. 149. Hız. İbrahim Tavratta bir hükümdar gibi gösteriliyor ve 318 hassa askeri olduğu kayd ediliyor. Bak. Tekvin, bab, XIV, 14.

⁵ Bak. M. Şemseddin Günaltay, Yakın Şark, Ankara, 1937, ss. 521.

Tevrata ve islâm rivayetlerine göre Hz. İbrahim, aşağı yukarı milâttan 2000 yıl önce⁶, Mezopotamyadaki Ur şehrinde doğmuştur. Babası, heykel yapıp satan Âzer veya Tareh'dir⁷. Tivrattaki kayıtların hesabından İbrahim peygamberin, Nuh Tufanı'ndan 1263 yıl sonra dünyaya geldiği anlaşıldığına ve Nuh Tufanı (Gilgames Destanı şeklinde) kıssasına M. Ö. dördüncü binin sonlarına ait olayları anlatan Sümer Tabletlerinde raslandığına ve İbranilerin, Hz. İbrahim idaresinde Mısır'a gidişleri de XII. Firavun Sülâlesi devrinde yani M. Ö. 2000-1787 yılları arasında olarak kabul edildiğine göre Hamurabi ile İbrahim peygamberin çağdaş bulunmaları keyfiyeti tarihi olaylara uygun düşer görünmektedir.

İslâmi rivayetlere göre Hz. İbrahim'in, tek Tanrıya tapma inancını savunması yüzünden Nemrudla arası açılmış, Nemrud onu ateşe attırıldığı halde Tanrının kendine yardımı ile sağ salim kurtulup halk kendisine, Halilullah, yani Tanrının sevgilisi ünvanını vermişti. O, kendine inananlarla birlikte Kudüs bölgesine geldi ve dinini burada yaymağa çalıştı. Burada uzun müddet kaldı, yaşı epey ilerledi,. Karısı Sara da yaşlanmış fakat hiç çocukları olmamıştı. XII. Firavun Sülâlesi zamanında Mısıra gidip geldi. Karısı Sara'nın, Hacer adlı Mısırlı bir cariyesi vardı. Sara, bir çocukları olması için bu cariyesini kocasına verdi ve Hz. İbrahim'in, bu Hacerden bir oğlu oldu, adını İsmail koydu. Böyle olmakla beraber, Sara, gene de kendisinin bir oğlu olmasını çok arzu ediyordu. Çok yaşlı bulunmasına rağmen Tanrının lutfüyle bir oğlan doğurdu adını İshak koydular⁸. Sonradan peygamberlikle görevlendirilen Hz. İshak, baba bir ana ayrı kardeşi olup sonra o da peygamber olacak Hz. İsmailden ondört yaş kadar küçüktür. Hz. İbrahim, çocuğu olmadığı zamanlarda "bir oğlum olursa Tanrı adına kurban edeceğim" diye adak adadığından, İsmail doğduktan ve biraz büyüdükten sonra onu kurban etmeğe götürür⁹, Tanrı, İbrahim peygambere, İsmail'in yerine koç gönderir, böylece İsmail, kurban edilmekten kurtulmuş olur. Sara bu defa, cariyeden doğan İsmaili kıskanır ve kocasına, İsmaili ve anası Hacer'i yanından uzaklaştırmasını söyler. İşte bu olay üzerine Hz. İbrahim onları alıp Hicaz bölgesine götürür ve Hicaz sıra dağlarındaki Faran adlı yere bırakır, kuzeye döner.

Hacer sonra oğlu İsmaille birlikte Mekke vadisinin hemen yakınındaki Keda dağından, biraz sonra Hz. İbrahim tarafından Kâbe'nin bina edileceği yere gelir. İşte yukarıda zikredilen ve bir felâkette büyük bir kısmı yok olup bir kısmı kalan Cürhüm kabilesi, o sırada burada oturmakta idi. Hacer, onlarla birlikte Zemzem kuyusunun bulunduğu bölgeye gelip yerleşir¹⁰.

⁶ Encyclopaedia Britanica, 1953 baskısı Hamurabi maddesinde bu hükümdarı M. Ö. 2067-2025 yılları arasında, M. Şemseddin Günaltay M. Ö. 2003-1961 yılları arasında saltanat sürmüş gösteriyor. Bak. Yakın Şark, ss. 521. Hz. İbrahim, Hamurabi ile çağdaş sayıldığına göre bu tarihlerde yaşamış olması lâzımgelir.

⁷ Tivratta Hz. İbrahim'in babasının adı Terah olarak zikredilmekte, ayrıca Nahor ve Haran adlarında iki kardeşi bulunduğu kaydedilmektedir. Gene orada, Lut peygamber, Hz. İbrahim'in kardeşi Haran'ın oğludur denmektedir. Bak. Tekvin, bab, XX, 27-28.

⁸ Tivratta Sara'nın gebe bırakılması, tıpkı Meryemin gebe bırakılmasına benzer bir şekilde anlatılmaktadır. Bak. Tekvin, XXI, 1 vd.

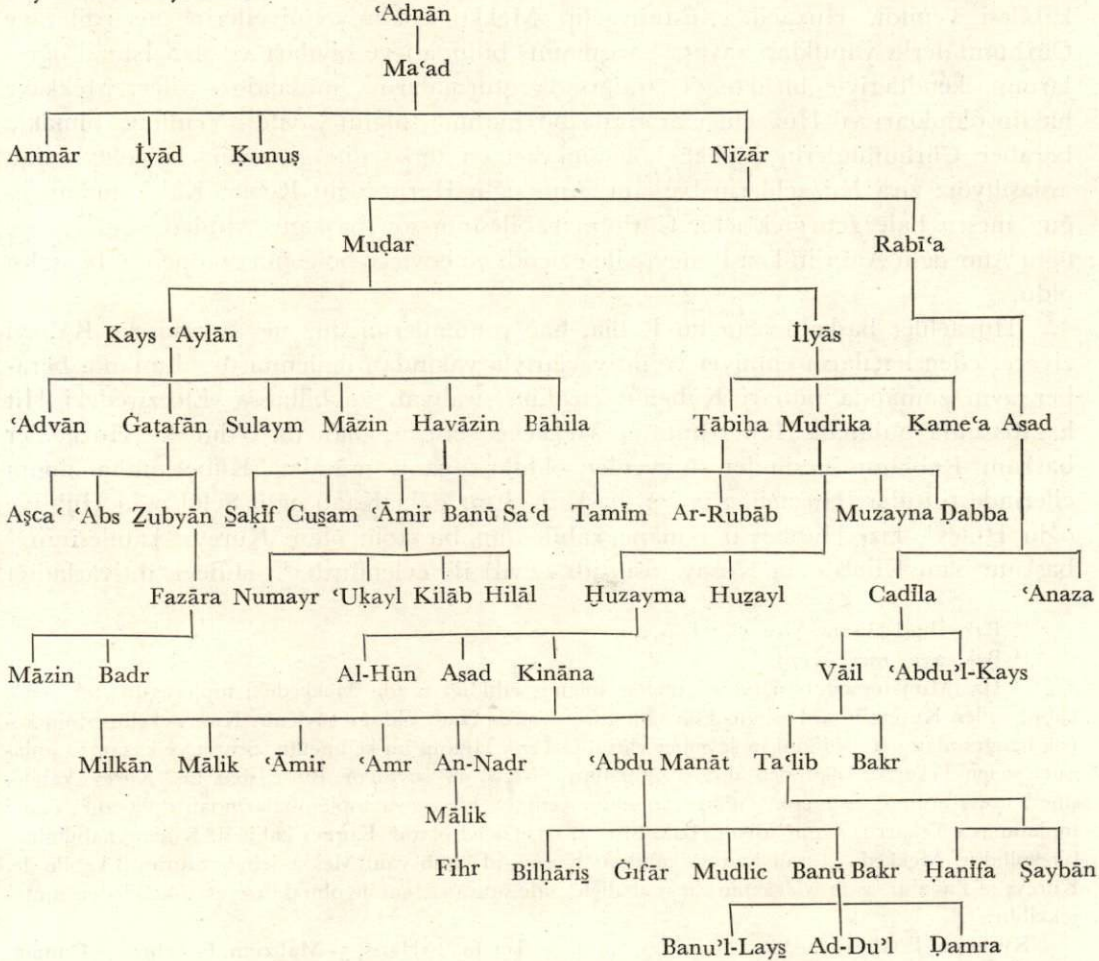
⁹ Hristiyanlar bu adağın, Hz. İbrahim'in nikâhlı karısı Saradan doğacak çocuk olması lâzımgeldiği fikrinde olduklarından, islâmi inancın tersine olarak, kurban edilmek üzere Hz. İsmailin değil, Hz. İshakın götürüldüğünü söylerler. Bugün ellerdeki Tivratta da kurbanlık olarak İshak gösterilmektedir. Bak. Tekvin, XXII, 2 vd.

¹⁰ Zemzem kuyusunun, çok küçük yaşta bulunan İsmailin, susuzluktan topuklarını yere vurma-sıyla fıskırıldığına dair bir rivayet vardır. Hz. İsmailin buraya gelişinde ondört yaşından daha büyük olması ve Zemzem kuyusunun kırk metreden daha derin bulunması, bu rivayetin sonradan meydana çıktığını gösterir.

Hız. İbrahim onları buraya getirip geri döndükten sonra arasına Hicaz'a gider, Hacer'i ve oğlu İsmail'i ziyaret ederdi. Kur'an-ı Kerim'in Al-i İmran, Hac ve Bakara sûrelerindeki bazı âyetlerden anlaşıldığına göre, İbrahim peygamber, Hicaz bölgesinde dinini yaymak için faaliyet göstermiş, daha sonra bu bölgedeki peygamberlik ödevi, Tanrı tarafından kendisine verilmiş bulunan oğlu Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'yi bina etmiştir¹¹.

Söylentiye göre Hz. İsmail burada evvelâ, Cürhüm kabilesi başkanı Mudad'ın kızı Seyyide ile, daha sonra Amr kızı Ra'le ile evlenmiş, bu iki kadından oniki oğlu doğmuştur. Bu suretle arap kavmine yabancı olan İbrahim oğullarının kanı karışmış, İsmaililer, Adnaniler, Maaddiler veya Nizariler adıyla anılan bir topluluk vücuda gelmiştir. İşte yüzyıllar sonrası, islâm dinini tebliğe memur edilen Hz. Muhammedin cediti olan Kureys Kabilesi, İsmail peygamberin, Cürhümlülerden birkaç kadınla evlenmesinden çoğalan topluluktan çıkmıştır¹².

Kureyslilerin, Hz. İsmail'in torunlarından Adnan'dan inen soy kütüklerini bu raya derc ediyorum.

¹¹ Bu hususta daha fazla malûmat için “Din Yolu” dergisinde çıkan “Haccın Tarihi” (cilt I, sayı 14 vd.), “Hicazda islâmdan önce Tek Tanrı inancı” (cilt I, sayı 16 vd.) başlıklı yazılarımıza bakınız.

¹² İslâm Ansiklopedisinde İbrahim maddesinde, Hz. İbrahim’in 175 yıl yaşadıktan sonra Habrun’daki ecdad mezarlığına gömüldüğü, İsmail maddesinde ise, Kâbeye gömüldüğü kayıtlıdır ki bu iki kayıt tezad teşkil etmektedir. Bak. İslâm Ansiklopedisi, İbrahim ve İsmail maddeleri. Yakut, İbrahim peygamberin, Habrun’da gömüldüğünü ve burada gömülü diğer peygamberlerin adlarını veriyor. Bak. Mu‘cem al-Buldan, Habrun maddesi.

İsmaililer veya Adnaniler, yani Hz. İsmail zürriyetinden gelenler çoğalıp ayrı bir topluluk halinde yaşamağa başladılar. Başkanlık gene Cürhümlüler elinde idi. Kâbe hizmetlerine bakmak, Mekke dışından gelen hacılarla ilgilenmek ödevleri hep bunlarda idi; fakat bunlar gitgide, harem bölgesinin yasaklarına riayet edilmemesine göz yummuşlar, dışardan Mekkeye gelen yabancılara kötü muamele etmişler, hacılara sattıkları şeylerden fazla para almışlar, Kâbeye hediye edilen şeyleri kendilerine mal etmişlerdi¹³; bu yüzden hacca gelenler azaldı, hakimiyetleri zaifledi. Bu sırada Yemenen kuzeye çıkan büyük Ezd kabilesinin bir kolu olan Huzaeliler'in başkanı Amr oğlu Sa'lebe, Cürhümlülerden, çobanları başka yerlerde iyi bir otlak buluncaya kadar harem bölgesi civarında kalmak müsaadesini istedi. Cürhümlüler bu müsaadeyi vermek istemediler. Bunun üzerine Sa'lebe, müsaade edilsin edilmesin bu bölgede kalacağını söyledi; aralarında savaş başladı. Kinane oğullarının Abdümenat kolundan olan Bekr boyu ile Huzae kabilesi birlik olup Cürhüm kabilesine savaş açmaya ve onları Mekkeden sürüp çıkarmaya karar verdiler. Günlerce süren savaş sonunda Cürhüm kabilesi yenildi. Huzaeliler üstün gelip Mekke hakimiyetini ellerine geçirdiler ve Cürhümlülerle yaptıkları savaşa karışmamış bulunan ve sayıları az olan İsmail oğullarının, kendileriyle birlikte ve aralarında oturmalarına müsaade ettiler. Mekkeye hakim oldukları yıl Huzaeliler arasında bir humma salgını yayıldı. Yenilmiş olmakla beraber Cürhümlülerin Mekke bölgesini hemen terk edip gitmedikleri, olaylardan anlaşılıyor; zira Huzaelilerin başkanı Amr oğlu Harise oğlu Rebia, Kâbe muhafızlığını meşru hale getirmek için, Cürhüm kabilesinin son başkanı Mudad oğlu Harise oğlu Amr oğlu Âmir'in kızı Führeyre ile evlendi ve böylece bölgenin en önemli bir şahsı oldu.

Huzaeliler başkanı olan bu Rebia, hac yöntemlerini düzene koymuş ve Kâbeyi ziyaret eden hacıların emniyet ve ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmiştir. Bununla beraber aynı zamanda putları Kâbenin etrafına sıralayan ve bilhassa Elceziredeki Hit kasabasında bulunan Hübel putunu Mekkeye getirmiş olan da o'dur¹⁴. Huzaeliler başkanı Rebianın neslinden üreyenler oldukça uzun müddet Kâbe muhafızlığını ellerinde tuttular. Huzaeliler'in son başkanı Amr oğlu Kaab oğlu Selül oğlu Hubşiyeye oğlu Huleyl, kızı Hubbey'i, Kinane kabilesinin bir kolu olan Kureyş kabilesinin¹⁵ başkanı olan Kilab oğlu Kusay (asıl adı Zeyd) ile evlendirdi¹⁶. Huleyl ihtiyarladığı

¹³ Bak. İbn-i Hişam, Sire, Cilt I, ss. 19.

¹⁴ Bak. aynı eser, I, 79.

¹⁵ Hz. Muhammedin islâmiyeti tebliğe memur edildiği sırada Mekkede ki topluluğun tek cediti kabul edilen Kureyş'in asıl adının Fihri olduğu, yahut dâ Nadr olduğu söylenir. Kureyş kelimesinin köpek balığı anlamına geldiğini söyleyenler varsa da İbn-i Hişam, bu kelimenin, ticaret ve kazanma anlamına gelen Tekarruş kökünden alınma olduğunu (Sire, I, 96) söylüyor. İbn-i İshak ise "Kureyş kabilesine Kureyş adının verilmesi, dağıldıktan sonra yeniden bir araya toplanmalarından dolayıdır; çünkü toplanmaya Tekarruş denir" diyor. Bak. Sire, I, 97. Genel olarak Kureyş kabilesi, Kinane kabilesinin bir koludur. Mekkede oturan Kureyş kabilesi: Kureyş al-Bitah yani Mekke içinde oturan 8 kabile ile, Kureyş al-Zavahir, yani Mekkenin dış mahallelerinde oturan 2 kabile olmak üzere 10 kabileden müteşekkildir.

Kureyş al-Bitah şunlardır: 1- Esed, 2- Zühre, 3- Teyim, 4- Haris, 5- Mahzum, 6- Sehm, 7- Cumah, 8- Adiy.

Kureyş al-Zavahir şunlardır: 1- Âmir b. Lüey, 2- Muharib b. Fihri. Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 138-139. İbn-i Hişam, bunlardan Teyim, Mahzum ve Zühre kollarının, diğerlerine nazaran daha aşağı derecede olduklarını söylüyor. Bak. Sire, I, 282.

¹⁶ Hz. Muhammedin dedesinin dedesi yani Abdümttalib'in dedesi olan bu Kusayın asıl adı Zeyd'dir ve Lüey oğlu Kâab oğlu Mürre oğlu Kilab'ın küçük oğludur. Doğuşundan kısa bir zaman sonra babasını kaybetmiş, Ozre kabilesinden birisi ile evlenen anası Seyel oğlu Sa'd kızı Fatıma, küçük oğlu

için Kâbe muhafızlarının imtiyazı olan ödevleri yerine getirmek üzere bazan Kâbenin anahtarlarını kızına veya damadı Kusay'a veriyordu. Huleyl ölmeden az önce, üzerindeki Kâbe muhafızlığı ödevini, kızı ile damadına bıraktı. Huleyl'in damadı bu ödevi kendi şahsına mal etmek istediği zaman bütün Huzae kabilesinden şiddetli bir muhalefet gördü. Huzaeliler Kâbe anahtarlarını Huleyl'in kızı Hubbey'den zorla geri aldılar ve Huzae oğullarının ulularından Ebu Gubşan Süleym b. Amr b. Lüey b. Milkan'a verdiler; Kâbe hizmetiyle Hâciblik ve Sâdinlik işlerini de ona havale ettiler.

Hac mevsiminde hacıların Arafat'tan hareket ve şeytan taşlamaya izin verme işi, Cürhümlülerin kalıntısından Sûfeliler'in ve Müzdelifeye gitme müsaadesini verme işi de Mudar kabilesinin bir kolunun elinde idi. Bunlar hacılara çok eziyet ediyorlardı. Bu duruma çok içerliyen ve Kudaa kabilesinden ve harem sahasının etrafına yerleşmiş bulunan Kinanelilerden pek çok dostu olan Kusay, hem bunlarla birleşmiş hem de Suriye bölgesinde bulunan ana bir kardeşi Rizah b. Rebia'yı yardıma çağırmış, Rizah'ın kâfi kuvvetlerle Mekkeye gelişi hac mevsimine denk geldiğinden Kusay, Huzaelileri harem bölgesinden uzaklaştırmağa karar vermiş, buna vesile olmak üzere açıktan açığa bu kötü müsaade verme âdetinin kaldırılması lâzımgeldiğini ilân etmiş hattâ, Minadan Mekkeye geri dönüleceği gün Mina boğazını tutup hacıların geçişini önlemek isteyen Sûfe kabilesi ulularına dönüp "Ey Sufe kabilesi! arap soy bilginleri iyi bilirler ki benim soyum, Kaydar b. İsmail b. İbrahim'e varır; bu itibarla bu izin verme selâhiyetinin bana ait olması lâzımgelir. Benim fikrime göre ise bu âdet lüzumsuz ve halka eziyetten başka bir şey değildir; onun için bunu kaldırmak gerektir. Bugünden itibaren herkes Mina boğazını istediği zamanda geçebilmek hakkını haizdir; bu durumu şimdiden açıklar, bana uyacak olan gençleri yanıma alıp sizden evvel Mina boğazını geçmek niyetinde olduğumu bildiririm" demişti. Bunun üzerine Beni Kudaa kabilesi askerlerini alıp Mekkeye doğru yöneldi. Sûfe kabilesi gençleri her ne kadar Kilab oğlu Kusay gurubuna yol vermemek istediler se de Kusay taraftarları zorla geçip gittiler¹⁷.

Bu durum üzerine Huzae kabilesinin ileri gelenleri bu vaziyetten son derece kuşkulanıp ileride Mekke başkanlığının da ellerinden çıkacağını anlayıp Beni Bekr kabilesiyle birleşip "Vadii Ebtah" denen yerde Kusay taraftarlarını takib edip asılsız bir sebep uydurarak savaşa tutuşup döğüştüler, epey telefât verdiler. Hac için Yemen ve Mısır taraflarından gelmiş olan hacılar bu durumu seyr ediyorlardı. Sonunda Huzaeliler barışa yanaştılar ve Ya'mur b. Avf b. Kaab b. Amr b. Leys b. Bekr b. Abdumenaf b. Kinaneyi hakem tayin etmek istediklerini Kusaya bildirdiler; Kusay kabul etti. Ya'mur, iki tarafın askerlerini toplayıp aralarına girdi ve, gerek Kâbe sidanetinin gerek Mekke emirliğinin Kusayın elinde bulunmasının, Beni Huzae ve Beni Bekr ulularının ellerinde bulunmasından daha doğru olduğunu bildirdi. Bu karar herkesçe kabul edildi ve diğer kabileler başkanlarının teklifi ile bir barış andlaşması yazılıp bunun tasdikli bir nüshasının Kusayda kalmasına karar verildi. Bu barış şartla-

Kusay'ı, yeni kocasının kabilesinin bulunduğu Tebük veya Yermük taraflarına götürmüş, burada asıl adı olan Zeyd yerine "uzaklaşmak" anlamına gelen "Kusay" kelimesi kökünden Kusay lakabını almıştır. Fatımanın büyük oğlu yani Kusayın ağabeyisi Zühre, Mekke'de kalmıştı. Kusay büyüdükten sonra anasının ve babasının soyunu öğrenince Hicaz bölgesine, akrabaları yanına gelmiştir. Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 124 vd. Tarih-i Sistan adlı, yazarı meçhul eserde, Kusay'a bu adın verilmesi sebebi, o'nun, bütün batıl şeylerden uzak durması şeklinde kaydediliyor. Bak. Tarih-i Sistan, Tahran, 1314 hicri şemsi, ss. 51.

¹⁷ Bak. N. Çağatay, İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, ss. 76 vd. Ayrıca bak. İbn-i Sa'd, Tabakat, Kahire, 1358, I, 48.

rında şu hususlar yazılı idi: harem sınırları içinde hiç bir taraftan zulüm ve eziyete müsaade edilmeyecek. Huzae kabilesinden olan hiç bir topluluğun hiç bir ferdi Batn-ı Mer'den Mekke tarafına geçmeyecek, fakat isteyenlerinin, Mekkeye girmemek üzere Mekke dağlarında oturmalarına mani olunmayacak.

Bu barışın şartları, Hudeybiye barışına kadar devam etmiş, Hz. Muhammed Hudeybiye barışında, Huzaelilerin ricası üzerine bunların ittifak tekliflerini kabul etmiş hatta Mekkeli müşriklerle yapılan Hudeybiye barışı anlaşmasında Beni Huzae topluluğunun Mekkeye girmelerine müsaade edilmesine dair özel bir madde koydurmuştu¹⁸. Mir'at-ı Mekke sahibi Eyub Sabri, Huzaelilerin Kusaydan önce, Mekke ve Kâbe başkanlığında 300 yıl kaldıklarını ve bunların, Şa'ray-i Yemânî denen yıldızla taptıklarını kaydediyor¹⁹.

Huzaelilerle yaptığı bu mücadeleden sonra Kusay, Kâbeye bakmayı ve Mekkeyi idare etmeyi kendi eline aldı. O, kavmini kondukları yerden kaldırıp Mekkeye getirdi. Huzaeliler de, Kureyşlilerle birlikte harem sahasında oturmak müsaadesini aldılar. Bu olay, evvelce Cürhümlülerde iken Huzaelilere geçen Mekke bölgesi hakimiyetinin Kureyşliler başkanı Kusayın eline geçişinin başlangıcı oldu. Böylece Mekke bölgesinin hakimi ve Kâbenin muhafızı olmuş olan Kusay, Kâbeyi yeniden onartarak hac yöntemlerini düzenledi. Daha önce dağınık bir durumda olan Kureyş kabilesinin kollarını birleştirdi ve bu sayede ileride Kâbe ile ilgili işlerin onlar tarafından yönetilmesini sağladı. Hatta söylentiye göre kavmini bir araya toplaması yüzünden ona "el-Mücemmi" lâkâbı verildi. Kusay, hac işleriyle, Kâbe ile ilgili olan ve diğer bazı arap kabilelerinin elinde bulunan ödevleri, gene onlarda bıraktı; çünkü o, bunların, değiştirilmemesi gereken bir din geleneği olduklarına inanıyordu. Meselâ Safvan oğullarını, Advan boyunu, hac aylarını düzenleme ödevini gören kimseleri (Neseeleri) ve Avf oğlu Murreyi, bu şekilde eski ödevlerinde bıraktı.

Böylece Lüey oğlu Kaab boyunda, ilk defa Mekke bölgesi başkanlığını ele geçiren ve kavmi tarafından kendisine itaat edilen kişi Kusay olmuştu. Kusay, Mekke'de Hicabe, Sikaye, Rifade, Nedve ve Liva ödevlerini kendi üzerine aldı. Bu suretle de Mekkenin bütün önemli ve şanlı işlerini elinde toplamış oldu²⁰, Kusayın Kâbe muhafızlığını, bu ödevi elinde bulunduran Ebu Gubşan adındaki bir Huzaeliden, onun sarhoş olduğu bir sırada bir tulum şarap karşılığında aldığı şeklinde bir söylenti varsa da bu, yukarıda naklettiğimiz söylentiden daha zayıftır²¹.

Mekkenin Kusay tarafından bir şehir haline getirilmesi :

Bugün Tihame denen bölgede Ebu Kubeys ve Kuaykian dağları arasında ay şeklinde uzanan vadide yer almış bulunan Mekkenin şehir haline gelişi çok yenidir ve Kusay zamanındadır. Eskiden burada sadece Kâbe bulunup etrafı sık ağaçlıktı.

¹⁸ Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 116 vd.

¹⁹ Bak. Eyub Sabri, Mir'at-ı Mekke, ss. 299.

²⁰ Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 131.

²¹ Bu rivayete göre, sarhoş tabiatlı olan Ebu Gubşan, Taif şehrinde bulunduğu bir sırada, arkadaşlarıyla bir hayli şarap içtikten sonra şarap tükenince, yanındakilere "şimdi elimdeki Kâbe anahtarını bir kadeh şarap ile değişirim" demiş, bunu duyan Kusay, derhal bir tulum şarap alıp gelerek Ebu Gubşan'a vermiş ve karşılığında, bir kaç kişi huzurunda Kâbe anahtarını alıp, büyük oğlu Abdüddarı geceleyin Mekkeye yollayıp, durumu ahaliye duyurup, fiilen ve hukuken Kâbe anahtarlarına sahip olmuş. Ebu Gubşan ayıldıktan sonra, itiraz edip Kâbe anahtarlarını geri almak istemiş se de, hazır olan şahitlerin de şahadetiyle haksız olduğunu anlamış ve anahtarlar kat'i olarak Kusay'da kalmış. Bak. Eyub, Sabri, Mir'at-ı Mekke, ss. 285 vd.

Halk gündüz gelip Kâbeyi tavaf eder, geceleyn buradan uzaklaşırlardı. Ibn-i İshak bu hususta şöyle söylüyor: "cahiliye çağında Mekke, kendi içinde zulüm edilmesini ve kötü iş işlenmesini kabul etmezdi. İçerisinde kötü bir iş yapanı muhakkak çıkarıp dışarı atardı; bunun için ona en-Nasse (kuruyan) adı verildi. Buranın kutsallığına dokunmak amacıyla gelen her hükümdar muhakkak yerinde ölürdü. Söylendiğine göre Mekkeye, içinde kötü iş yapan zorba hükümdarların başlarını yediği için Bekke (baş koparan) adı verilmiştir. İbn-i Hişam diyor ki: Ebu Ubeyde bana, Bekke, Mekke ovasının adıdır, burada fazla kalabalık olduğundan dolayı bu yere kalabalık anlamına gelen bu ad verilmiştir dedi diyor²².

Kusay, Kureyş kabilesini etrafına topladıktan sonra Mekkeyi ve çevresini kavmine paylaştırdı; herkes kendi payına düşen yere yerleşti. Bu olay, milâdi V. yüzyılın ilk yarısında oldu²³. Mekke'de yerleşen Kureyşliler, burada not 15 de adları zikredilen 10 kabile idi. Mekkeye, Hicazdaki meskun yerlerin anası anlamına olmak üzere Üm-mülkura da denir.

Kureyş kabilesi o sırada kondukları yerlerdeki haram bölgesinin ağaçlarını kesmekten çekinmişler fakat Kusay ve adamları kendi elleriyle bu ağaçları kesmişler. Kusay ayrıca, aşağı yukarı milâdi 440 yılında Dar ün-Nedve denen toplantı yerini yaptırıp kapısını Kâbeye doğru açtırmış. Kureyş kabilesi bütün önemli işlerini burada konuşup kararlaştırırdı²⁴, Kusayın, milâdi 400 yılı civarında doğduğu tahmin ediliyor²⁵; ölümü de takriben 480 yılındadır²⁶.

Kusayın, Kâbe ziyareti ve hac yöntemlerinde, düzenlerinde bazı değişiklikler yapmasını onun, çocukluk ve delikanlılık çağlarından bir kısmını kuzeyde, Suriye bölgesinde geçirmesi ve orada gördüğü bazı şeylerden istifade etmiş olmasıyla ilgili görenler vardır²⁷. Hakikaten Huzaelilerin Hübel putu ibadetlerine, el-Uzza ve Menaf-Menat ibadetleri de katılmıştır ki bunlar hakkında bilhassa kuzey arabistanda kesin delillere raslanır. Kusay o zaman oldukça harap durumda olan Kâbeyi yeniden onartmıştır.

Kusay oğulları arasında anlaşmazlık çıkması :

Kusay'ın, Abdüddar, Abdümenaf (asıl adı Mugîredir), Abdüluzza ve Abdülkays²⁸ adlarında dört oğlu vardı. Babaları ölünce, onun üzerindeki ödevler bunlara geçti. Bunlardan Abdümenaf, Hz. Muhammedin dedesi Abdülmuttalibin dedesidir. Kaynakların bize bildirdiğine göre Kusayın büyük oğlu Abdüddar öldükten sonra, Abdüddar oğullarıyla Abdümenaf oğulları arasında nüfuz mücadelesi başladı ve Kureyş kabilesi iki bölük oldu. Abdümenaf oğulları tarafını: 1- Kusay oğlu Abdüluzza oğlu Esed oğulları, 2- Kilab oğlu Zühre oğulları, 3- Kaab oğlu Murre oğlu Teym oğul-

²² Bak. Sire, cilt I, sahife, 119.

²³ Bak. R. Dozy, Tarih-i İslâmiyet, Abdullah Cevdet (Karlıdağ) ter. I, 18 vd.

²⁴ Kusayın Huzaelilerle çatışması ve Kâbeye ait ödevleri, bölgenin başkanlığını ele geçirmesi hakkındaki tafsilât için bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 130 vd. İbn-i Sa'd, Tabakat, I, 48 vd. İslâm Ansiklopedisi: Kureyş, Kusay ve Mekke Maddeleri.

²⁵ Kaetano, Kusay'ın doğumunu, M. 365 olarak kaydediyor, bak. İslâm Tarihi, Hüseyin Cahit (Yalçın) ter. I, 232. Halbuki yazar, aynı eserinin aynı cildinin 209. sahifesinde, Kusay'ın babası Kilab'ın, M. 358 yılında doğduğunu yazdığına göre, baba ile oğul arasında 7 yıllık bir yaş farkı görülüyor ki bu imkânsızdır. Ayrıca Kusay'ın nesebi hakkında yazdığı garazkarane ifadeler, indi ve mesnedisizdir. Bak. aynı eser, I, 220.

²⁶ Bak. M. Şemseddin (Günaltay), İslâm Tarihi, ss. 395.

²⁷ Bak. İslâm Ansiklopedisi, Kusay Maddesi.

²⁸ İbn-i Hişam, bunun adının Abd olduğunu kaydediyor, bak. Sire, I, 136.

ları, 4- Nadr oğlu Malik oğlu Fihri oğlu Haris oğulları tuttu. Abdüddar oğulları tarafını da: 1- Murra oğlu Yakaza oğlu Mahzum oğulları, 2- Kaab oğlu Husays oğlu Amr oğlu Sehm oğulları, 3- Kaab oğlu Husays oğlu Amr oğlu Cumah oğulları, 4- Kaab oğlu Adiy oğulları tuttu. Bu sekiz Kureyş kabilesi, Kureyş al-Bitah yani Mekke içinde oturuyorlardı. Mekkenin dış mahallelerinde oturan ve Kureyş al-Zavahir denen Lüey oğlu Âmir oğulları ile Fihri oğlu Muharib oğulları, hiç bir tarafa yanaşmayıp tarafsız kaldılar.

Abdümenaf oğulları, içi, kokulu su dolu bir kaba ellerini batırmak suretiyle bir andlaşma yaptıklarından bunlara "el-Mutayyebun" dendi. Öte yandan Abdüddar oğulları ile yanaşıkları da Kâbe önünde and içip, birbirlerinden ayrılmamak ve birbirlerini yalnız bırakmamak üzere andlaştıklarından bunlara da "el-Ahlah" dendi.

İki taraf ayrılıp birbirleriyle savaşmağa karar vermiş durumdalarken bir uzlaşmaya varılması fikri ortaya çıktı. Sikaye ödevi ile Rifade ödevinin Abdümenaf oğullarına verilmesi, Hicabe, Liva ve Nedve ödevlerinin de Abdüddar oğullarının elinde kalması şart koşuldu. İki taraf bu şartı kabul edip barıştılar ve savaş yapmaktan vaz geçtiler; fakat her iki taraf, aralarında kurdukları ilk anlaşmaları da islâmiyetin ortaya çıkışına kadar devam ettirdiler. Hz. Muhammed bu barış hakkında 'cahiliye devrinde yapılan herhangi bir anlaşmayı islâmiyet pekiştirir' buyurmuştur²⁹.

Haşim Oğullarının (Beni Haşim) Mekkede üstünlüğü ele alışı:

Kusayın oğlu Abdümenafın asıl adı el-Mugîra'dır. Abdümenaf takriben M. 430 yılında doğmuştur. Bunun altı oğlu ve altı kızı olmuştur³⁰. Bunların en büyüğü olan el-Muttalib, Kureyşliler için Habeş kralı ile, asıl adı Amr olan Haşim, Bizans kralı ile³¹, Abdüşems, Yemenlilerle, Nevfel de Kisra ile yani Sasanîler kralı ile ticaret anlaşması yapmışlardı.

Yukarıda zikrettiğimiz gibi Kureyş kabilesi kolları arasında barış kurulduktan sonra Rifade ve Sikaye ödevlerini, Abdümenaf'ın ikinci oğlu Haşim üzerine aldı; çünkü bu daha zengindi; söylendiğine göre Kureyş kabilesinin kış seyahatı (Yemene) ve yaz seyahatı (Suriye taraflarına) diye anılan iki mevsimlik büyük ticaret kafilisini ilk tertib eden ve Mekkede fakir hacılara ilk defa tırid yapıp dağıtan Haşimdi. Bu itibarla asıl adı Amr olduğu halde, ufalayan, doğrayan anlamına gelmek üzere kendisine Haşim lâkabı verilmişti. Haşimin doğumu, M. 464 yılına doğrudur. Haşim, iki defa Mekkede iki defa da Medinede evlenmiştir. Medinedeki ilk karısı, Hazrec boyundan Sa'lebe oğlu Amr'ın kızı Hind'dir. Bundan, Ebu Safiyye adında bir oğlu ile Hayye adında bir kızı doğmuştur³². O, bir ara tekrar Medineye giderek orada, Neccar oğlu Adiy boyundan Amr'ın kızı Selma ile evlenmiş, bu kadından Rukayye adında bir kızı

²⁹ Bütün yukarıki tafsilât için bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 138-140 vd. İbn-i Sa'd, Tabakat, 1358, Mısır, I, 56 vd.

³⁰ Oğulları: 1- el-Muttalib, 2- Haşim, (asıl adı Amr'dır), 3- Abd-u Şems, 4- Nevfel, 5- Ebu Amr, 6- Ebu Ubeyd; kızları: 1- Temazur, 2- Hanne, 3- Kılabe, 4- Berre, 5- Hale, 6- Rayta'dır. Bak. İbn-i Sa'd, Tabakat, I, 54. İbn-i İshak ise Abd-u Menaf'ın- 1- Haşim, 2- Abd-u Şems, 3- el-Muttalib, 4- Nevfel adlarında dört oğlu olduğunu kaydediyor: bak. İbn-i Hişam; Sire, I, 111. Ebu Amr, Tumar, Kılabe, Hayye, Rayta, Ummulâhsen, Ummu Süfyan'ın da Abd-u Menaf'ın çocukları olduğunu ilâve ediyor, bak. Sire, I, 112. Mus'ab al-Zübeyri'nin bu hususta verdiği malumat, İbn-i Hişam ve İbn-i Sa'd'ın verdiği malumatın farklıdır. Bak. Kitab-u Neseb-i Kureyş, E. Levi-Provençal neşri, 1953, Mısır, ss. 14-15.

³¹ İbn-i Sa'd, Haşim'in Herakliyus ile ticaret anlaşması yaptığını kayd ediyor ki, Herakliyus, Haşimden çok sonra Bizans tahtına geçmiştir. İslâmî devirde eser yazan araplar genel olarak Bizans hükümdarı yerine Kayser veya Herakl diyorlardı. Bak. Tabakat, I, 54.

³² Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 113. Haşim'in çocukları hakkındaki malumat için bak. Kitab-u Neseb-i Kureyş, s. 16.

ve Şeybe (Abdülmuttalib) adındaki oğlu doğmuştur. Haşim, ticaret maksadiyle gittiği kuzey seyahatlerinden birinde Gazze şehrinde öldüğünden oğlu Şeybe, Medinede annesi yanında kalmıştı. Haşimin ölümünden sonra kardeşi el-Muttalib, büyüüp yetişkin bir çocuk haline gelmiş olan yeğeni Şeybeyi Medineden alıp Mekkeye getirdi. Muttalib, Şeybeyi Mekkeye getirirken onu devesinin arkasına bindirmişti; halk onu Muttalibin kölesi sandığından veya, bu kimdir? diye sorduklarında şaka olarak, kölemdir demesi yüzünden Şeybeye Abdülmuttalib (Muttalibin kölesi) demişler ve Şeybe bundan sonra hep, Abdülmuttalib adıyla anılmıştır.

Haşimin ölümünden sonra Rifade ve Sikaye ödevleri —Haşimin kardeşlerinden Abdüşems daha önce Mekke'de, Nevfel de Irak yakınlarındaki Selman suyu civarında ölmüş bulunduğu— kısa bir zaman için Muttalibe geçti.

Muttalib, bir ara gittiği Yemende Redman adlı yerde öldü. Bunun ölümünden sonra onun üzerinde bulunan iki ödevi bu defa Abdülmuttalib (Şeybe) üzerine aldı. Abdülmuttalib, evvelce dedeleri tarafından Kâbe avlusundaki tabanı deri kaplanmış havuza dışarıdan tulumlarla veya bakraçlarla su getirip dökerek yerine getirmeğe çalışılan Sikaye ödevini, daha kolay yerine getirebilmek için düşünde yeri kendine haber verilen, çok eskiden Cürhümlülerin toprak doldurarak harap ettikleri Zemzem kuyusunu yeniden kazdı meydana çıkardı. Söylendiğine göre Zemzem kuyusunun durumu ve yeri Abdülmuttalibe bildirilince, kazmasını eline alıp o zaman tek oğlu olan Haris'i yanına katarak kazmaya başlamış. Kuyunun ağzına kapatılan taşlara raslayınca Abdülmuttalib tekbir getirmiş. Tekbir sesini işiten Kureyşliler, Abdülmuttalibin amacına ulaştığını anlamışlar, kalkıp yanına gelerek "Ey Abdülmuttalib! Bu kuyu ceddimiz İsmailin kuyusudur; bunda bizim de hakkımız vardır, buna bizi de ortak saymalısın" demişler; Abdülmuttalib "hayır yapamam, bu iş aranızdan ancak bana verildi" demiş ise de Kureyşliler "hakkımızı vereceksin, yakamı bırakmayız, yoksa seninle mahkemeleşiriz" demişler. O zaman Abdülmuttalib "istediğiniz kimseyi bu iş için aramızda hakem seçin" demiş. Kureyşliler, Suriye çölünün dağlık kısmında yaşayan Sa'd-u Huzeym boyunun kâhinesi aramızda hakem olsun demişler, Abdülmuttalib kabul etmiş, yanında kendi kolu olan Abdümenaf oğullarından bazı kimseler olduğu halde kâhin kadının yanına varmak üzere yola çıkmış, Kureyş kabilesinin diğer kollarından da bir kaç kişi Abdülmuttalibin ardından gitmiş, yolda su sıkıntısı çekip de Abdülmuttalibin devesinin çöktüğü yerde su kaynağı peyda olunca diğer taraf iddialarından vaz geçip Sikaye ödevini Zemzem kuyusu suyu ile yerine getirme hakkını Abdülmuttalibe tanıyarak geri dönmüşler.

Abdülmuttalib, Zemzem kuyusunu kazarken iki altun ceylan heykeli bulmuş. Bu iki heykel, Cürhüm kabilesinin, kuyuyu kapatırken gömdükleri heykellermiş. Bundan başka Abdülmuttalib, kal'î kılıçlarla bir takım zırhlar da bulmuş. Kureyşliler bunlara da ortak olmak istemişler. Abdülmuttalib, kılıç ve zırhları bir tarafa, altun heykelleri bir tarafa ayırarak kendisi, Kureyşliler ve Kâbe arasında kur'a çekmeği teklif etmiş. Hübel putunun önünde kur'a çekmişler. Ceylan heykelleri Kâbenin hissesine, kılıç ve zırhlar Abdülmuttalibin payına düşmüş, Kureyşlilere bir şey düşmemiş. Abdülmuttalib kendi payına düşen kılıçları eritip Kâbeye kapı yaptırmış; Kâbenin payına düşen altun heykelleri de eritip bu kapıyı süsletmiş. Ayrıca kuyudan, gene Cürhümlülerin gömdükleri Hacer-i Esved de çıkmış ve Kâbenin içine konmuş. Bundan sonra Abdülmuttalib hacılara hac mevsiminde Zemzem suyunu içirmeğe başlamış³³.

³³ Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 143-156.

Rivayete göre Abdülmuttalib Zemzem kuyusunu kazdığı sıralarda Kureyş kabilesinin kendine yaptığı kötülükleri görünce, on oğlu doğup yetişerek kendini koruma durumuna gelirse içlerinden birini Tanrı adına Kâbe önünde kurban edeceğini adanmıştı; sonradan on oğlu olup artık kendisini koruyabilecek duruma geldiklerini anlayınca bir gün içlerinden birini kurban etmek için kur'a çekmek üzere çocukları ile birlikte Kâbenin içinde bulunan Hübel putunun önüne geldi. Hangisinin kurban edileceği hakkında kur'a oku çekti, kur'a, en çok sevdiği oğlu Abdullaha çıktı³⁴. Bunun üzerine Abdülmuttalib, Abdullahın elinden tutup, kılıncını eline alarak kesmek üzere İsaf ve Naile putlarının önüne götürdü. Bunu gören Kureyşliler toplandıkları yerden kalkıp koşarak Abdülmuttalibin yanına geldiler ve "Ey Abdülmuttalib! Ne yapmak istiyorsun?" dediler; o da "kurban edeceğim" deyince bütün Kureyşliler ile Abdülmuttalibin diğer oğulları hep bir ağızdan "Tanrıya and içeriz ki Abdullah ile onun diyeti olan develer arasında kur'a oku çekmeden onu kesemezsin; çünkü sen Abdullahı kesersen artık herkes oğlunu kurban etmeği adar ve onu keser. İş bu kerteye varırsa insanlar ne diye yaşıyorlar" dediler ve diyet için kur'a çekmek üzere Hicaz bölgesinde oturan kâhin kadına danışmasını tavsiye ettiler. Kâhin kadın, kurban edilecek adamla on deve arasında, kur'a, develerin yazılı olduğu oka çıkıncaya kadar kur'a çekmelerini tavsiye etti. Kur'a develere, onuncu çekilişte çıktığından Abdullahın yerine, babası Abdülmuttalib yüz deve kurban etti³⁵.

Abdullah bu şekilde kurban edilmekten kurtulduktan sonra Abdülmuttalib onu, Zühre boyunun ulusu olan Kilab oğlu Zühre oğlu Abdümenaf oğlu Vehb'in kızı Âmine ile evlendirdi ve bu kadından, Hz. Muhammed doğdu.

Hz. Muhammedin soyu ve Mekkedeki durumları :

Yukarıda izah ettiğimiz gibi evvelce Cürhümlüler elinde bulunan Mekke havalisi hâkimiyeti, güneyden gelme Huzaelilere geçmiş onlardan da, kuzeyli yani Hicaz bölgesi halkından olan Kinaneliler koluna mensup Kureyş kabilesinden Kusay (Zeyd) almış, böylece bu hâkimiyet Kureyşlilere geçmişti.

Kusay, Kureyş kabilesini toplayıp evvelâ, içinde kutsal yapı Kâbenin bulunduğu Mekke vadisini bir şehir haline getirmiş ve onları bu şehre yerleştirmişti. Kureyş kabilesi Mekkeye yerleştikleri sıralarda, Kureyş el-Bitah denen: 1- Esed, 2- Zühre, 3- Teym, 4- Haris, 5- Mahzum, 6- Sehm, 7- Cumah, 8- Adiy boylarıyla Kureyş ez-Zevahir denen ve Mekkenin dış mahallelerinde oturan 1- Âmir b. Lüey, 2- Muharib b. Fihri olmak üzere on kabileden müteşekkildi³⁶. Daha sonra, Kusayın oğlu Abdümenafın iki oğlu Haşim ve Abdüşems'ten, iki büyük kabile daha ortaya çıkmıştır: Haşimden, Haşim oğulları (Beni Haşim) ve Abdüşems'ten, Ümeyye oğulları (Beni Ümeyye), Bu ikinci kabileye adını veren Ümeyye, Abdüşems'in oğludur. Büyük Kureyş kabilesinin sonradan ortaya çıkan bu Beni Haşim ve Beni Ümeyye kolları arasında, daha ilk zamanlardan itibaren büyük bir rekabet başlamış bu rekabet hissi, zaman zaman kendini gösterip Hulefai Raşidin'in üçüncü halifesi Hz. Osman zamanında, bilhassa dördüncü

³⁴ İbn-i Hişam bu kıssayı nakledeken Abdullahın, Abdülmuttalibin en küçük oğlu olduğunu söylüyor, halbuki, Abdülmuttalibin diğer oğlu Hamza, Abdullahın oğlu Hz. Muhammedle süt kardeşidir; bu itibarla Hamza, Abdullahtan daha küçük olmalı. Ancak İbn-i Hişam belki de oğullarının içinden birini kurban etmek üzere kur'a çektiği zamanki durumu kaydediyor. O anda şüphesiz Hamza henüz doğmamıştı. Bak. Sire, I, 160 vd.

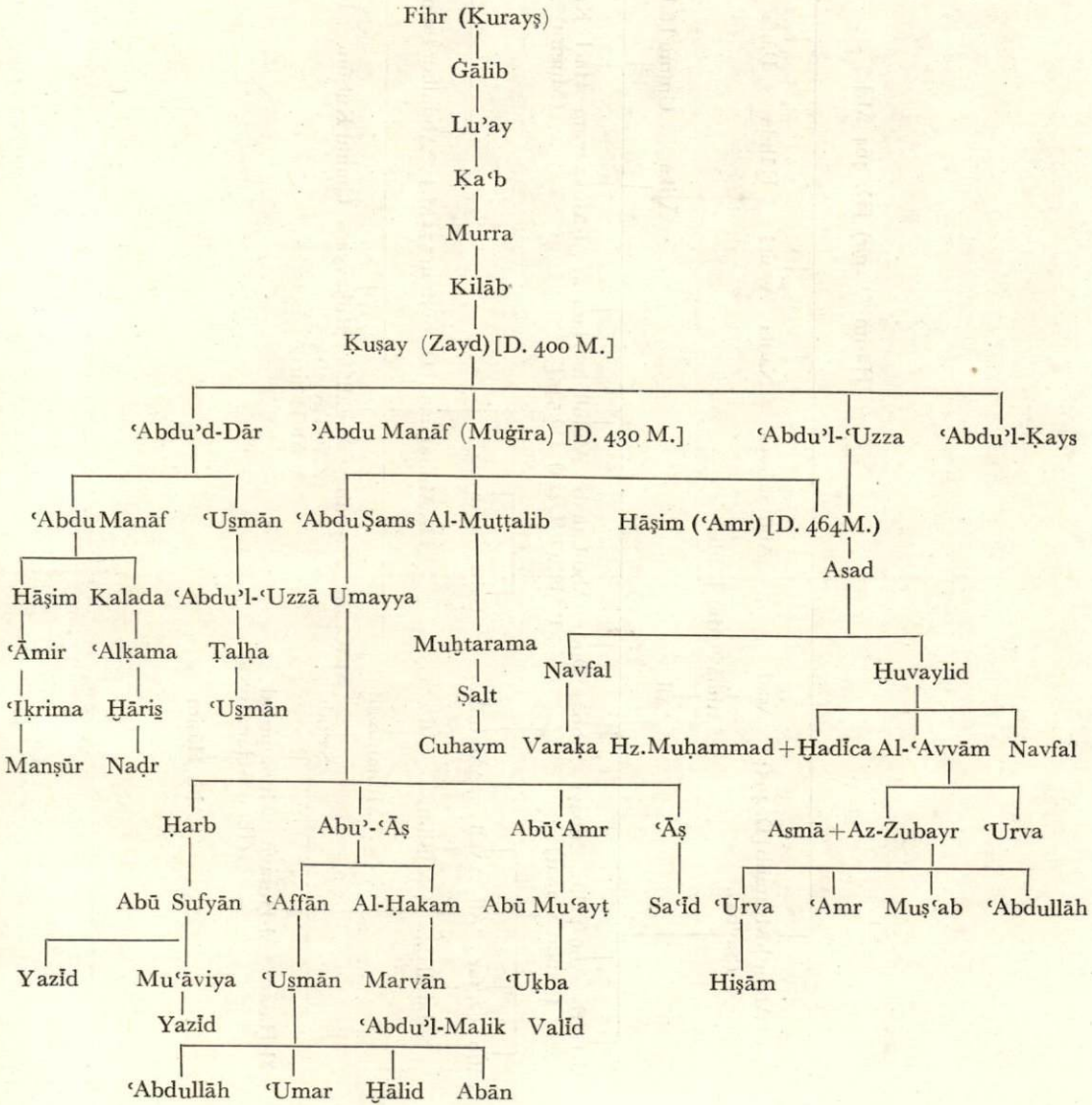
³⁵ Bütün yukarıki malumat için bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 151-161.

³⁶ Bak. burada not 15.

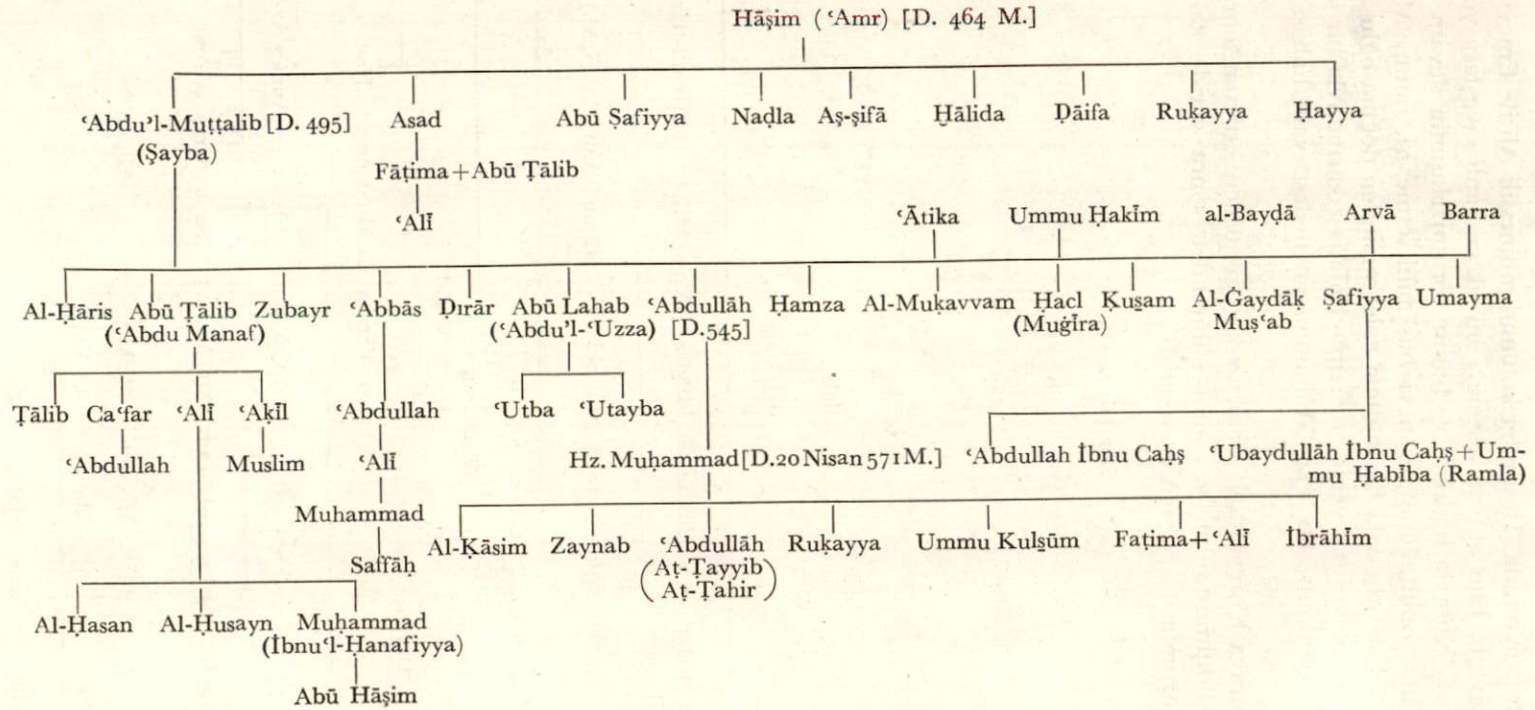
halife Hz. Ali zamanında, Haşimiler kolunun mümessili Ali ile Emeviler kolunun mümessili Muaviye b. Ebu Süfyan arasında büyük ve kanlı savaşlara yol açmıştır³⁷.

Biraz önce, Kusayla başlayan ve bunun torunu Haşimin devam ettirdiği Mekke'deki Kureyşliler topluluğuna bir nevi başkanlık etme işi, onun, Medinede Hazrec kabilesinden Selma adındaki bir kadınla evlenmesinden doğma oğlu Abdülmuttalibin (Şeybe) Zemzem kuyusunu yeniden kazıp meydana çıkarmasıyla bir kat daha kuvvetlenmişti. Bu Abdülmuttalib, Hz. Muhammedin dedesi, yani babası Abdullahın babasıdır.

Şimdi buraya Kureyş kabilesinin soy kütüğünü derc ettikten sonra bu soy kütüğü üzerinden, Abdülmuttalibin ve onun ölümünden sonra geride kalan çocuklarının Mekke'deki durumlarını gözden geçirelim.

³⁷ en-Niza ve't-Tahasum fi ma beyne Beni Ümeyye ve Beni Haşim "adıyları müstakil bir eser yazmış bulunan Makrizi, Kureyş'in bu iki kolu arasındaki mücadeleleri uzun uzun ve etraflı bir şekilde izah ve nakletmektedir. Bu eser 1937 yılında Mısırda basılmıştır.

Bir kaç insaflısı müstesna garplı islâm tarihçileri ve Hz. Muhammedin hayatını yazanlar kasıtlı ve sistemli olarak Hz. Muhammedi ve soyunu küçük düşürmek, ehemmiyetsiz göstermek için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Bunların başında Kaetano gelir. Kaetano bu hususta o kadar ileri gider ki, en iyi diye tavsif ettiği bir hadis veya sire yazarını, onun eserinde işine gelmiyen malûmat varsa onu, yalan malûmat yazmakla ittiham etmekten bile çekinmez. O, Kusayın gerçek şahsiyet oluşunu inkâr edemeyince, Kureyş kabilesinden olmadığını söyleyecek kadar ileri gider³⁸. Halbuki araplar akrabalık hususlarına o kadar büyük önem verirler ki meselâ Hz. Muhammedin Mekke fethinden sonra Huneyn'de Havazinlilerle yaptığı savaşta bir ara islâm ordusu bozulmuş, akli ermeyen veya islâmiyete kin duyan bazı kimseler, "Muhammedden kurtulduk, tekrar eski dinimize döneriz" deyince, Mekkelilerin ileri gelenleri "bize Havazinliler hâkim olmaksızın Muhammedin hâkim olması daha iyidir" demişlerdi. Bu gibi misalleri çoğaltmak mümkündür. Avrupalılar arasında son derece itimat edilen bir yazar olduğu için Kaetanonun acaib fikirlerinden bir iki misal daha vermek istiyorum: O, "Kusayın ve Abdülmuttalibin, Peygamberin hakiki ecdadı arasında bulunmadıkları hakkındaki şüpheleri haklı sayarım. Kusayın Mekke cemaatı arasında yeni bir teşkilât yaparak Mekkeyi tesis etmiş ve, bu baktaki an'ane sahîh ise, Abdülmuttalibin de geçmiş nesillerin ihmali yüzünden izi kaybolmuş olan Zemzem kuyusunu keşfederek büyük bir hizmet görmüş olması soy bilginlerini Mekke ahalisine iyilik eden kimseleri Kureyş kabilesine ve Muhammedin ailesine bağlamak amacıyla bir takım an'aneler icat etmeğe sevk etmiştir"³⁹ Hadi, Kusay için, yazarın mütalaasına, farz-ı muhal "belki" diyelim, fakat Abdülmuttalib bizzat dedesidir, yani babasının babasıdır. Yazarın bu husustaki mütalaasına insan hayret etmekten kendini alamıyor. O, kuzey araplarının Hz. İsmail soyundan gelmeleri işine de itiraz ediyor, araplar şecere bilgisinden mahrumdurlar diyor; halbuki bilhassa evlenmede, toplantılarda bu asalet ve şerafet işine son derece önem verirler. Hattâ o zamanın âdetine göre teke-tek olarak yapılan savaşlarda bir savaşçının karşısına asaletçe kendine eşit biri çıkmazsa savaşmaz. Bunun en mühim bir misalini Hendek savaşında Amr b. Abd-u Vedd'in, ancak şerefine eşit olan Ali b. Ebu Talible savaştığını görüyoruz. Bu savaşta Amr yetmişini geçmiş, Ali yirmi yaşlarında olduğu halde Amr, yaş farkına bakmamış, asalet bakımından onu kendine eşit görünce savaşmayı kabul etmiştir. Bu da açıkça gösteriyor ki neseb yani soy-sop bilgisi araplar katında eskiden beri en önemli bir konu idi ve daima böyle kalmıştır. Eğer gerçekten Hz. Muhammedin nesebi hakkında bir şüphe olsaydı cahiliye çağında yani Mekkeliler müşrik iken o devir şairlerinin şiirlerinde bu görülürdü. Netekim bu şiirlerde onların Hz. Peygamberi en ağır şekilde hicv ettiklerini görüyoruz. Bundan başka, islâm tarihine ve hadise dair kitapların, Hz. Peygamberin vefatından çok sonra yazılmış olması, Peygamberin soyuna ait soy kütüklerinin sonradan uydurulmuş olmasını icap ettirmez, bil'akis öyle bir şey olsaydı bu hatalar açığa vurulurdu, çünkü, Kureyş kabilesinin Emeviler kolu ile Haşimiler kolu arasında o kadar şiddetli bir mücadele vardı ki bu uydurmaya kimse itiraz etmese onlar ederdi. Sonra bu soy kütükleri Hz. Ömerin halifeliği zamanında o kadar inceden inceye araştırılıp düzenlenmişti ki bunlara kolay kolay itiraz edilemez; zira bu cedveller üzerinden maaş dağıtılıyordu bu itibarla uydurma olmalarına imkân yoktur.

Kaetano bu, Haşim'in, Abdülmuttalibin anasıyla evlenişini de acaip bir şekilde

³⁸ Bak. İslâm Tarihi, Hüseyin Cahit (Yalçın) ter. Cilt I, sahife 172.

³⁹ Bak. Aynı eser, I, 161.

izah ediyor ve “o zamanlar erkek ile kadının adeta serbest bir surette birleşmeleri babanın kim olduğunu araştırmayı adeta imkânsız bir hale sokardı. Akrabalık yalnız kadın yoluyla meydana gelirdi. Haşimin Selma ile evlenmesi hiç şüphesiz bu işte müt’a adı verilen muvakkat evlenme şeklini haiz olmuştur. Bu evlenme şekline göre evlenme anlaşması geçici bir zamana şamil olurdu. Kadın kendi ailesi yanında kalırdı. Çocuklarına istediği gibi sahip olurdu. Hiç kimse bunların babası olduğu iddiasına kalkamazdı; çünkü çocuklar babanın değil ananın kabilesine mensup sayılırdı. Bu evlenme şekli eski Arabistanda çok yaygın olan bir vak’adır. Yabancı bölgelerde seyahat eden tüccarlar bir kaç ay müddetle evlenirlerdi. İki taraf arasında kararlaşan zaman geçince memleketlerine dönerler, ne muvakkat karılarını ne de bu tesadüfi birleşmeden doğabilmesi mümkün olan çocuklarını artık düşünmezlerdi” diyor⁴⁰.

İslâmdan önce Arabistanda bu şekilde evlenme vardı fakat bu müt’a nikahı memleketteki, hür şerefli ve büyük aileler arasında da cari olduğundan gayri tabii ve gayri ahlâkî sayılmıyordu ve aynı zamanda mevcut olan gayri ahlâkî ve çoğu cariyelerle olan cinsî alâkalardan çok farklı idi. Sonra bu şekildeki evlenmeden doğan çocuklarla babaları alâkadar olmuyor değildi. Bu gibi münasebetlerden doğma çocuklar babalarının adını kullanıyor ve onun mirasından da faydalanıyorlardı.

Kaetano, Hz. Muhammedin babası Abdullah hakkında bile “her şeyden evvel, Muhammedin babasının Abdullah adını taşıdığına dair söylenen sözler müphem ve gayri kat’î bir şekildedirler, bu haberin aslında kimden çıktığına dair kâfi açıklamayı haiz değildirler. Taberide, bu haberin Hişam b. Muhammed el-Kelbî tarafından verildiği söylenir. O da babası Muhammedden duymuştur. Muhammed ise bunu kaynak göstermeden bildirmiştir. İbn-i Hişam’ın metninde Abdullahın, Abdülmuttalibin oğlu olduğu haberi ibtida İbn-i Hişam tarafından verilmiş, kaynak zikredilmemiştir. Daha sonraki yapraklarda Abdullah, Abdülmuttalibin oğlu olmak üzere doğrudan doğruya değil dolayısıyla zikrediliyor” diyor⁴¹. Abdülmuttalibin çocukları arasında Abdullahın adı, İbn-i Hişam’dan başka bir çok eski sağlam kaynaklarda da mevcuttur⁴². Kaetano, Abdullah adı hakkında da “müslüman me’hazlarının da beyan ettikleri gibi, Abdullah ismi Muhammedden evvel âdeta meçhuldü. Bunu Muhammedin kullandığını ve hatta onun tarafından icad edildiğini isbat etmek bile ihtimal ki müşkil olmayacaktır. Abdullah ismi Muhammedden evvelki şecerelerde pek nâdir olarak geçer. Binlerce isimler arasında sayılabilecek derecede az geçen bu isimler pek nâdir dirler” diyor⁴³.

Hicazda Cahiliye çağında Abdullah adı hiç de nâdir değildi. Meselâ Medinede ki munafıklar reisi Abdullah b. Übey b. Ebi Selül, Mekkedeki meşhur esir ve cariyeye tüccarı Abdullah b. Cüd’an⁴⁴, Hz. Peygamberin halasının oğlu Abdullah b. Cahş gibi. Hatta, Abdullah adının, Ubeydullah halinde küçültme şekli de mevcuttu: Hz. Peygamberin halasının diğer oğlu Ubeydullah b. Cahş gibi.

⁴⁰ Bak. Aynı eser, I, 260-261.

⁴¹ Bak. Kaetano, İslâm Tarihi, I, 154 vd.

⁴² Bunlar arasında en önemlisi, Mus’ab al-Zübeyrî tarafından yazılan, Kitabı Neseb-i Kureyş’tir. Burada Abdullah, Abdülmuttalibin oğlu olarak gösterilmiş hatta, kız kardeşi Ummu Hakim al-Beyza ile ikiz doğduğu kaydedilmiştir. Bak. ss. 17. Bu kitabın yazarı, meşhur sahâbî Zübeyr b. Avvam’ın torunlarından ve H. 156 (M. 773) Medinede doğmuş, meşhur hadisçi Malik b. Enes ile sohbet etmiştir. Bu eser 1949 yılında E. Levi-Provençal tarafından Muhammed Abdülhay al-Kettânî’nin özel kitiplığında bulunup 1953 yılında Kahirede basılmıştır.

⁴³ Bak. İslâm Tarihi, Hüseyin Cahit (Yalçın) ter. I, 155.

⁴⁴ Bak. N. Çağatay, İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, ss. 142-143.

Hulâsa, belki bazı noktalarda yanlış ve hatalar bulunmakla beraber, Hz. Peygamberin ölümünden yüz yüzelli yıl önce kaleme alınmış bir çok eski ve muteber tarihi eserlerin verdiği soy kütükleri doğrudur ve Abdülmuttalib Mekke'de büyük bir nüfuz sahibi idi. Elbette ki bu nüfuz o çağlarda başka topluluklardaki nüfuzla mukayese edilemez, çünkü araplar, ticarî ve sosyal durumları itibariyle klâsik bir siyasi topluluk arzetmiyorlardı. Aşağı yukarı her kabile kendi başına buyruktu. Ama Mekke halkının umumî meseleleri mevzu bahs olunca Abdülmuttalibin fikrini alıyorlardı. Eğer Abdülmuttalib, Kaetano'nun dediği gibi Beni Haşim soyundan gelme olmayıp yabancı bir asıldan olsaydı Mekkeliler ona bu hürmeti göstermezlerdi. Sonra bilhassa evlenme işlerinde asil aileler, kendilerinden aşağı durumda olan bir kimsenin kızını almazlardı ve böyle bir kimseye kız vermezlerdi. Konuyu bu açıdan da incelersek, Abdülmuttalibin, kızlarını, Mekkenin en yüksek ve zengin aileleriyle evlenmiş görürüz. Meselâ Abdülmuttalibin kendisi, Mahzum kabilesinden Amr kızı Fatıma ile, Zühre kabilesinden Uhayb kızı Hâle ile, Beni Huzaeden Hacer kızı Lübna ile, gene beni Zühreden Huzaiye ile evlenmiş, kızlarından, Ümmü Hakim el-Beyza'yı, Abdüşems'in torunlarından Kureyb'e, Âtikeyi, Beni Mahzumdan Mugîre oğlu Ebu Ümeyyeye, Ümeymeyi, Beni Huzeymeden Riab oğlu Cahş'a, Safiyyeyi, Huveylid oğlu Avvam'a vermiştir⁴⁵.

Hız. Muhammedin doğumu, çocukluğu ve gençliği :

Abdülmuttalibin oğlu Abdullah, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, 23-24 yaşlarında iken Kureyşin Zühre boyundan Vehb kızı Âmine ile evlendi. O da bütün diğer kureyşli gençler gibi ticaretle meşguldü. Zaten Yemen'in, Habeşliler tarafından işgal edilmiş bulunması Kureyşlilerin güney ticaretini durdurmuş, onları, yalnız kuzeyle ve mahdut bir ticarete mecbur etmişti. İşte Abdullah, kuzeye, Suriyeye gittiği bir ticaret seferinden dönüşte Medinede öldü. İbn-i Hişam, Abdullahın, Âmineden önce başka bir kadınla evli bulunduğuna müphem bir şekilde işaret ediyor fakat bu hususta fazla malûmat vermiyor⁴⁶.

Âmine, Abdullahtan gebe kalmıştı, kocasının ölümünden sonra M. 20 Nisan 571 tarihinde Hz. Muhammed doğdu⁴⁷. Âmine, oğlunun dedesi Abdülmuttalibe haber gönderdi. Abdülmuttalib bu doğumdan çok memnun oldu ve ona Muhammed adını koydu. O'nun bu sevinci daha ziyade, genç yaşta ölen oğlu Abdullahın, kendisinden sonra neslini idame ettirecek bir erkek çocuğa sahip olmasından ileri geliyordu. Nettekim bu sevince Abdullahın kardeşleri de katılmıştı; meselâ Ebu Leheb, Muhammedin doğumunu kendisine müjdeliyen cariyesi Süveybe'yi esirlikten azad etmişti.

⁴⁵ Bak. Mus'ab al-Zübeyri, Kitabu Neseb-i Kureyş, ss. 17-20.

⁴⁶ Bak. Sire, I, 166.

⁴⁷ Hz. Muhammedin doğumu üzerine incelemelerde bulunmuş olan Mahmut Felekî paşa bu tarihi tesbit etmiş bulunuyor. Bak. Muhammed Hüseyin Heykel, Hz. Muhammed Mustafa, Ömer Rıza Doğrul ter. 1948, ss. 98 not 1. İslâm Ansiklopedisinde Muhammed maddesini yazan Fr. Buhl ise Hz. Muhammedin doğumunun M. 580 tarihlerine kadar götürülebileceğini söylüyor. Bütün İslâm kaynakları Hz. Peygamberin, Habeşlilerin Mekkeye saldırılarından itibaren başlayan yılının ilki içinde doğduğunu kaydederler. Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 167. İbn-i Sa'd, onun, fil vak'asından elli beş gün sonra doğduğunu söylüyor. bak. Tabakat, I, 83.

Hız. Muhammed, doğduğu evi sonradan, amcası oğlu Akil'e hediye etmiş, ondan sonra Akil, bu evi, meşhur Haccac b. Yusuf'un kardeşi Muhammed b. Yusuf'a satmış, Muhammed b. Yusuf ise bu evi yeniden onartarak "Dar-ı Yusuf" adını vermiş, daha sonra, Harun er-Reşid'in anası Hayzuran burayı camiye çevirmiş. Bak. Müneccimbaşı, Sahayif ül-Ahbar, I, 107.

Mekke çok sıcak bir yer olduğundan Kureyş kabilesi ileri gelenleri yeni doğan çocuklarını, civar yaylalarda oturan kimselere süt anneye verirlerdi. Esasen Muhammedin annesi Âmine'nin sütü çok az idi; hatta ilk günlerde çocuğu, Ebu Leheb'in azadlı cariyesi Süveybe emzirmişti. Abdülmuttalib de torununa bir süt anne aradı ve Bekr oğlu Sa'd boyundan (Beni Sa'd kabilesi) Ebu Züeyb kızı Halime adında bir kadın buldu. Halimenin kocası, Havazinlilerden Abdüluzza oğlu el-Haris idi. Hz. Muhammed Beni Sa'd kabilesinden olan bu el-Hâris ailesi yanında dört yaşına kadar kaldı. Halimenin, Abdullah adında bir oğlu ile Uneyse ve Huzafe adlarında iki kızı vardı. Bu Huzafenin lâkâbı Şeyma'dır ve Hz. Muhammed, Halimeden süt emerken bu kız da evli ve kucağında çocuğu varmış, Halime Muhammedle kızının yanına gitğinde Şeyma onuda emdirmiş⁴⁸.

Hız. Muhammed Mekkeye döndükten sonra annesi yanında iki yıl kadar kaldı. Bir gün annesi Âmine, Neccar oğlu Adiy boyundan olan dayılarını görmesi için Hz. Muhammedi Medineye götürmüş, bu seyahattan Mekkeye dönüşte Ebva adlı yerde ölmüştü⁴⁹.

Altı yaşında anadan da öksüz kalan Hz. Muhammedi, Âminenin cariyesi Ummu Eymen Mekkeye getirdi; Hz. Muhammed burada, dedesi Abdülmuttalibin yanında ve Ummu Eymenin kendisine bakmasıyla dokuz yaşına kadar büyüdü; fakat bu defa da Abdülmuttalib öldü. Abdülmuttalib, hasta yatağında yatarken ölmeden önce oğlu Ebu Talib'i yanına çağırıldı ve torunu Muhammedi ona emanet etti. Ebu Talib, Abdülmuttalib oğullarının en zengini değildi, hatta fakirdi bile. Abdülmuttalibin, torununu ona emanet edişinin sebebi, hem Ebu Talib'in daha şefkatli bir tabiata malik olması, hem de onun, Hz. Muhammedin babası Abdullahla, ana baba bir kardeş bulunmaları idi.

Ebu Talib, Abdülmuttalib öldükten sonra yeğeni Muhammedi yanına aldı⁵⁰, zaten Hz Muhammede, babasından beş deve, küçük bir koyun sürüsü ve Ummu Eymen adındaki cariye miras kalmıştı. Bazı batılı islâm tarihçileri bu mirasa bakarak Muhammedin babasının ve soyunun çok fakir kimseler olduğu şeklinde umumi hükümlere varmaktadırlar; halbuki evleneli bir yıl bile olmamış genç bir adamdan, hele Mekkenin durumu da göz önüne alınırsa milyonluk miras beklemenin yanlış bir düşünce olduğu muhakkaktır. Abdullah öldüğünde daha babası sağ olduğuna, yani babasından henüz miras almamış bulunduğuna göre bir ev ile birkaç deve, küçük bir koyun sürüsü ve bir cariye, hiç de küçümsenmeyecek bir servettir⁵¹.

Hız. Muhammed, Hatice ile evleninceye kadar burada amcasının yanında kaldı. O daha on iki yaşlarında iken amcası Ebu Talib'in Şam taraflarına çıktığı ticaret seyahatına onunla birlikte katıldı. İslâm tarihçileri, Hz. Muhammedin, bu seyahatta rahib Bahira tarafından, istikbalin peygamberi olarak karşılandığını Bahiranın, Mu-

⁴⁸ Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 170 vd.

⁴⁹ Bak. Aynı eser, I, 177. Hz. Peygamber Medinede annesiyle birlikte bir ay kalmış ve orada "Dar-ı Nâbîga" adıyla anılan evde oturmuşlardır. Bak. Müneccim Başı, Sahayif ül-Ahbar, I, 109.

⁵⁰ Abdülmuttalibin diğer oğlu, yani Ebu Talib'in kardeşi Zübeyr de Hz. Muhammedin babası Abdullahla ana baba bir kardeşti. O da Muhammedi yanına almak istedi, Ebu Talib ile bu hususta kur'a çektiler. kur'ayı Ebu Talib kazandı. Hz. Muhammede de hangi amcanın yanında kalmak istersin diye sordular o da Ebu Talib'i tercih etti. Bak. Müneccim Başı, Sahayif ül-Ahbar, I, 109.

⁵¹ Bak. Kastallanî, Mevahib-i Ledünniye, İstanbul, 1316, ss. 24 vd. Taberî, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, I, kısım 2, ss. 65 vd.

hammedde peygamberlik alâmetleri gördüğünü yazarlar⁵². Öte yandan batılı yazarlar da Hz. Muhammedin islâm dinini tebşire başladığında bu fikirlerin bir kısmını bu rahib Bahiradan ve Hz. Hadicenin kervanlarıyla gittiği seferlerde karşılaştığı hıristiyan papaslardan öğrendiğini ileri sürerler. Halbuki, hıristiyanlık ve onun esasları hicazda ve Mekkede hiç te meçhul değildi. Mekkede bile bazı hıristiyanlar bulunduğu gibi, Habeşistana ve Suriyeye yapılan ticaret seferlerinde halktan bir çok kimse bu hususta oldukça geniş bir bilgiye sahip bulunuyordu. Bir an için, bazı islâmî esasların hıristiyan dinindekilerle benzerlik arzettiğini kabul edelim fakat islâmiyette o kadar çok ve esaslî yeni unsurlar vardır ki bunlar ne ile izah edilecek? Kaetano, Hz. Muhammedin, peygamber olmadan önce putlara tapmadığı hakkındaki kayıtları kabul etmiyor. Niçin olmasın? Daha Resul-ü Ekrem çocuk iken Mekkede Hanifler adıyla anılan ve tek Tanrı inancına bağlı kimseler vardı Hz. Muhammed de bu fikirde olmuş olamaz mı? Ayrıca bütün rivayetler onun gençliğinde son derece emin, doğru sözlü bir kimse olduğunu kaydediyorlar.

Hz. Muhammed küçüklüğünde bir ara koyun de gütmüştür. Bu da Mekkede yüksek tabakadan bir çok Kureyşlinin yaptığı bir işti. Maalesef Hz. Peygamberin küçüklüğüne ait çok az malûmata sahip bulunuyoruz. Bu itibarla onun güttüğü koyunlar, kendi şahsının mı, akrabalarının mı yoksa sair Mekkelilerin olup ücretle mi güdüyordu açık olarak bilmiyoruz. Her ne olursa olsun Mekkede çobanlık, hakir görülen bir iş değildi. Bu koyun gütmeye işi belki de, Hz. Muhammedin Beni Sa'd kabilesi arasında süt anne yanında kaldığı zaman o ailenin çocuklarıyla birlikte yapılmış olabilir. Çünkü bir çok kaynaklar onun, bu sürü sahibi göçebe kabile yanında beş yaşına kadar kaldığını söylüyor.

Az. Muhammed on beş yaşlarında iken yani Habeşlilerin Mekkeyi ele geçirmek ve Kâbeyi yıkmak için yaptıkları ve Fil Vak'ası diye anılan seferden on beş yıl kadar sonra Kureyş-Kinane müttefik kuvvetlerinin Hevazinlilerle yaptıkları meşhur Ficar savaşlarına da iştirak etmiş, amcalarının oklarını toplayıvermiştir. Araplar arasında sık sık savaşlar kavgalar olurdu fakat, haram ayları içinde⁵³ olanlar, kolay kolay unutulmazdı; çünkü haram aylarında herkes alış verişle, Kâbeyi ve putlarını ziyaretle vakit geçirir ve savaş yasağına çok reayet ederdi. Bu defa Kinane oğullarından Kays oğlu Berrad, bu yasağa saygı göstermiyerek Hevazin oğullarından Urve er-Rehhal'i ansızın öldürdü. Hadiseye bir ticari rekabet sebep teşkil etmişti. Hîre hükümdarı Nu'man b. Münzür, her yıl Hîreden Ukkaz'a, misk vesair ticarî eşye yüklü bir ticaret kafilesini Ukkaz'a gönderir, bu kabile getirdiği malları burada satarak Taif derileri, halat ve sırmalı Yemen kumaşları satın alıp geri dönerdi. Kinane oğullarından Ber-

⁵² Hz. Muhammedin bu seyahati oniki yaşında iken yaptığı ve rahibin sözleri hakkında bak. Kastallanî, Mevahib-i Ledünniye, I, 28 vd. Müneccim başı, Sahayif ül-Ahbar da Bahiranın adının Corci olduğunu ve Bosrada Hz. Muhammedin buna rasladığı zaman oniki yaşında bulunduğunu ve Bahiranın sözlerini kaydediyor, bak. I, 110.

⁵³ Araplarda gök ayına göre düzenlenmiş 12 aydan müteşekkil bir takvim kullanılırdı. Bu 12 ay: 1- Muharrem, 2- Safer, 3- Rebi' I, 4- Rebi' 2, 5- Cumada I, 6- Cumada 2, 7- Receb, 8- Şaban, 9- Ramazan 10- Şevval, 11- Zilkade, 12- Zilhicce idi. Bunlardan yılın son iki ayı olan Zilkade, Zilhicce ile gelen yeni yılın ilk ayı Muharrem'den müteşekkil üç aylık müddet ve bir de Receb ayı, haram aydır. Bu aylarda Arabistanın her yerinde kan dökmek, adam öldürmek memnu idi. Çok nadir olmakla beraber bu aylar içinde de kan döküldüğü, savaş yapıldığı olurdu; araplar bu olayları daima kötü bir şey olarak anarlar. İşte Ficar savaşları da bu haram aylarında yapılmış bir savaştır. Ficar savaşında Kureyşlilerin başkanı Ümeyye oğlu Harb imiş ve peygamber "bu savaşta düşmanların amcalarına attıkları okları kalkanla karşıyordum" demiş. Ficar savaşları hakkında fazla tafsilât için bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 195-198.

rad, Hîre hükümdarına müracaat ederek onun kafilesine, Kinane oğullarının himaye ve rehberlik etmek istediklerini bildirdi. Hevazin oğullarından Urve de bu kabileyi Necid yoluyla Hicaza ulaştırmayı teklif etti. Nu'man, Hevazinli Urve'nin fikrini kabul etti ve Berrad bu yüzden kızarak Urvenin ardından gidip kabileyi vurdu ve kendisini öldürdü. Hevazinliler, kabilelerinden bir kimseye karşı yapılan bu hareketin intikamını almak üzere Kureyşliler üzerine yürüdüler. Kureyşliler geri çekilip Kâbe haremine sığındılar. Bunun üzerine Hevazinliler, gelecek mevsim Ukkaz panayırında Kureyşlilerle tekrar savaşacaklarını söylediler ve bu savaş iki taraf arasında dört yıl sürdükten sonra: iki tarafın verdiği ölümler sayılmak, hangi tarafın ölüsü fazla ise diğer tarafın diyet vermesi şartıyla barış yaptılar. Kureyşliler, Hevazinlilerden yirmi kişi fazla öldürmüş olduklarından bunların diyetlerini verdiler; Berradın adı da kötü bir şekilde anıldı. İşte tafsilâtı bu olan bu Ficar savaşına Hz. Muhammed iştirak etmiş, amcalarının Hevazinlilere attığı okları toplayıp geri getirmek suretiyle onlara yardım etmişti. Hz. Peygamberin bu savaşta kaç yaşında olduğu ihtilâfıdır. Bazı kaynaklar 15 bazıları 20 yaşında idi diye kayd ederler. Bu ihtilâf belki de savaşın uzun sürmesinden, savaş başlangıcında 15 yaşında olup dört yıl sonra yirmi yaşına yaklaşmış olmasından ileri gelmiş olabilir.

Hz. Muhammed yirmi beş yaşına kadar amcası yanında kaldı; bu sırada, Mekke'de Hadice binti Huveylid adında zengin bir dul kadın kendisine, Şam tarafına yolhıyacağı ticaret kervanının başında gitmek hususunda bir teklifte bulundu. Amcasının da müsaadesiyle Muhammed bu teklifi kabul etti. Hadice ile bu şekilde başlayan münasebet onların evlenmesiyle neticelendi. Bu evlenme sırasında Hz. Muhammed 25, Hz. Hadice 40 yaşlarında idi⁵⁴. Hz. Muhammed evlendikten sonra karısının evine taşındı.

Hz. Muhammed bu sırada Mekke'de zuhur eden bir kıtlık senesinde geçim bakımından biraz müşkil duruma düşmüş bulunan yanında büyüdüğü ve çok sevdiği amcası Ebu Talibin bu durumuna medar olmak üzere, onun oğullarından Aliyi yanına almış, diğer oğlu Cafer'i de, daha iyi durumda olan amcası Abbasa, yanına almasını tavsiye ve kabul ettirmiştir. Ali bu andan itibaren, Hz. Peygamberin ölümüne kadar onun yanından ayrılmamıştır. Hz. Muhammed aynı yıllarda, ailesinin kendisine hediye ettiği Zeyd b. Harise isimli bir köleyi azad edip evlâd edinmiştir. Rivayete göre Zeyd, Kuzae kabilesinden olup, çok küçük yaşta esir olmuş, Hadicenin kardeşinin oğlu Hakem b. Hizam ticaret için gittiği Şamda onu satın alıp Hadiceye getirmişti. Zeyd'in babası Harise, oğlunu Mekke'de bulmuş, Hz. Myhammed kendisini, babasıyla gitmek veya kendi yanında kalmakta muhayyer bıraktığı halde, o Muhammed yanında kalmağı tercih etmiştir. Mekkeliler ona İbn-i Muhammed (Muhammedin oğlu) diye hitab ederlerdi, esasen o sırada araplar arasında, hariçten bir kimseyi-hilf, muahat veya istihak usullerinden biri ile-aile efradı arasına katmak âdeti mevcuttu. Zeyd'e, İbn-i Muhammed diye hitab etme, erkek evlâdın, babalarının adıyla çağırılacakları hakkındaki âyetin nazil olmasına kadar devam etti⁵⁵. Zeyd, bundan sonra Zeyd b. Harise adıyla anıldı. Zeyd b. Harise, Resul'ün azadlısı Ummu Eymen ile evlenmiş, ondan Üsâme adındaki oğlu doğmuştu. Medineye hicretten sonra Hz. Peygamberin halasının kızı Zeyneb binti Cahş ile de evlenmiştir ki bunu kısa bir evlilikten sonra boşayınca Hz. Muhammed kendi nikâhına almıştır.

⁵⁴ Bak. Ataullah el-Hüseynî, Ravzat ül-Ahbab, I, 130 vd.

⁵⁵ Bak. Kur'an-ı Kerim, XXXIII, 5.

M. 605 yılına doğru yeni bir hadise, Hz. Muhammedin Kureyşliler katındaki itibarının yükselmesine vesile olmuştur. Bu yıl, Kâbenin tamiri sırasında her kabile Hacer-i Esved'in yerine konması şerefine kendine ait olmasını istiyordu. Uzun süren münakaşa sonunda Hz. Muhammedin reyine ve hükmüne müracaat etmeğe karar verdiler; o da örtüsünü sırtından çıkarıp Hacer-i Esved'i içine koydu, uçlarını kabile reislerine tutturup kaldırttıktan sonra kendi eliyle yerine koydu⁵⁶.

Hz. Muhammed, Kureyş kabilesi kollarının, Abdullah b. Cüd'an'ın evinde toplanıp, Mekke halkından veya diğer kimselerden Mekkeye gelen herhangi bir kimseye karşı zulüm edildiği takdirde bu zulüm görenin tarafını tutmayı, zulüm görenin hakkı geri alınıncaya kadar zulüm yapana karşı kendisiyle birlikte olmayı kararlaştırdıkları "Hilf ül-Fudul" anlaşmasına da katılmıştır. O, bu hususta "ben Cüd'an oğlu Abdullahın evinde bir andlaşma yapılırken buldum ki bu andlaşmayı güzel ve kızıl develere değişmem. İslâmiyette böyle bir andlaşmaya çağrılısam derhal kabul ederdim" demiş.⁵⁷

Hulâsa, Hz Peygamberin gençliğine ait pek az malûmata sahip isek de bütün kaynakların bildirdiklerine göre O, gençliğinden peygamberlikle görevlendirilmesine kadar sadık ve doğru olarak tanınmakta idi. Konuşmaktan ziyade sükûtu sever, azimkâr ve samimî bir kimse idi. Yaşı kırka yaklaştığı sırada dünya meşgalelerine daha az ehemmiyet vermeğe, yalnızlığı ve düşünmeyi daha çok sevmeye başladı. Haram aylarında Mekke yakınındaki Hıra dağında bir mağaraya çekilir, mutlak sükûnet içinde tefekkürata dalardı. Zaten öteden beri Mekke ahalisinden bazıları burada inzivaya çekilirdi. Bu dağda her münzevinin muayyen bir yeri vardı. Abdülmutta-lib, Ümeyye b. Mugîre, Veraka b. Nevfel gibi kimseler bu şekilde hareket eden münzevilerdi.

Hz. Muhammed, ruhun ebediliğini bilir, âhiret mükâfat ve cezalarını düşünür, Hıra dağında kaldığı zamanlarda yiyip içeceği tükendikçe Mekkeye iner, kavminin âdeti üzere Kâbeyi tavaf ettikten sonra karısı Hadicenin yanına uğrar, biraz kaldıktan sonra tekrar Hıra dağına giderdi. Mekkelilerin putlara ve dolayısıyla çok Tanrılara inanmalarının hiçliği düşüncesiyle beraber, diğer kavimlere bir peygamber vasıtasıyla kendini bildirmiş olan Allahın, onları daha ne zamana kadar bu imansızlıkta bırakacağını düşünürdü. İşte o bir gün Hıra dağında bu düşüncelerle yorulup uyuduğu sırada, melek Cebrail gelip kendisine Tanrının emirleri olan vahiyleri getirdi ve böylece, islâm dinini yayma ödeviyle görevlendirilmiş oldu.

⁵⁶ Bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 204 vd.

⁵⁷ Tafsilât için bak. İbn-i Hişam, Sire, I, 140.